

ТРАНСФЕРЗАЛНА И ЛОНГИТУДИНАЛНА ИСТРАЖИВАЊА ВОЈНЕ СТРАТЕГИЈЕ – СТАРА И НОВА СРПСКА ИСКУСТВА

пуковник мр Миливоје Пајовић*

Центар за мировне операције, Генералштаб Војске Србије

Анстракт: У раду је приказана могућност проучавања војне стратегије кроз трансферзална и лонгитудинална истраживања. Како је историја цивилизације више историја рата, борбе и одбране, а мање историја мира, природно се намеће потреба сталног осврта на прошлост, изучавање искустава и њихова имплементација у савремене концепте одбране и безбедности. Војна стратегија, се у појмовном смислу везује за ратну вештину, а у нормативном категорисању подразумева стратегију одбране једног колектива организованог у неком државном облику. На примерима из српске прошлости, почев од балканских и Првог светског рата, па преко грађанских ратова на територији СФР Југославије, све до агресије НАТО пакта, применом принципа трансферзалних истраживања могуће је анализирати и проучавати појединачне значајне догађаје из даље и ближе прошлости, који имају, или могу имати утицаја на развој стратегије и војне стратегије. Са друге стране, применом, начела лонгитудиналних истраживања, може се пратити развој мисли ратне вештине у историји и традицији српског војног организовања али и упоређивати са практичним искуствима стеченим у претходно поменутих ратовима и оружаним сукобима. У том смислу у раду су отворена бројна питања потребе, могућности и значаја проучавања и компарације теоријских и практичних искустава из српске војне историје, у циљу унапређења стратегијског мишљења и одбрамбене теорије и праксе, али и културе подсећања на значајне тренутке из националне историје.

Кључне речи: војна стратегија, трансферзална истраживања, лонгитудинална истраживања, ратна вештина, војна историја.

УВОД

На званичној интернет страници Војне академије у опису делокруга рада Катедре стратегије стоји, да је Војна стратегија, научна дисциплина која се бави истраживањем и изграђивањем теорије будуће војне делатности. Осим тога, задатак изучавања војне стратегије, наглашава се, јесте и теоријско усмеравање актуелне војне праксе. Да би се ова два циља остварила војна стратегија као предмет изучавања има оружану борбу, и то у целини, на стратегијском нивоу. Истраживање и изграђивање теорије и праксе припремања и вођења оружане борбе као најобимнијег садржаја рата, подразумева логичку разраду наведеног предмета истраживања. У том смислу, како је даље дефинисано, наведени садржаји се изучавају на Командно-штабном и Генерал-

* Пуковник мр Миливоје Пајовић је начелник Центра за мировне операције Здружене оперативне команде Генералштаба Војске Србије. Email: milpajovic@gmail.com.

штабном усавршавању, а наставници са Катедре стратегије учествују на научним и стручним скуповима у земљи и иностранству.¹

Тако се може констатовати да се научни приступ војној стратегији на извештајан начин негује у оквиру војних високошколских установа. Супротно томе, у стручној и научној литератури и периодици, тек повремено појављују се радови појединаца са темама из војне стратегије. Најчешће се ради о стручној расправи или осврту у вези са неком конкретном појавом издвојеном из историјске целине. Не улазећи у оцену квалитета и квантитета наше актуелне војне научне мисли, нити у компаративну процену стварног и могућег (жељеног) стања када су у питању искуства аутора и њихова претходна стручна и научна звања и искуства, на први поглед се може закључити да се ради о оскудном броју наслова који на стручан, или што је још ређе, научан начин, доприносе укупном научном фонду, односно, напорима и декларативној жељи да се *теоријски усмерава актуелна војна пракса*.

Независно од поменутог теме, која захтева нешто ширу критичку расправу, може да се каже да се у науци о ратној вештини, којој и војна стратегија као дисциплина припада, срећу различите врсте истраживања. Ако се говори само о научним истраживањима прва подела, која се односи на природу научних истраживања, подразумева да се и истраживања војне стратегије могу спроводити као теоријска и емпиријска. Не налазећи потребу даљег и детаљнијег објашњавања ове и следећих подела, треба напоменути да се у систему одбране, у научној и стручној периодици, и у оквиру наставе и израде радова на катедрама Војне академије могу повремено срести научни и стручни радови који су индикатор горе наведеној тврдњи и који поседују извештајан научни квалитет.

Ако би даље набрајали, нагласили би да се према циљу због којег се организују истраживања деле на фундаментална и примењена, или према претходним сазнањима о предмету истраживања на експлоративна и конфирмативна, итд. Индикаторе о постојању ове врсте истраживања у области система одбране, као и о другим истраживањима (техничка, примењена, развојна, стручна, акцијска и сл.) налазимо у извештајима о свакодневној пракси војних техничких и других истраживачких института.

За потребе овог рада, определили смо се за разматрање врсте истраживања према времену трајања истраживања. Тада се подела односи на научна истраживања трансферзалног и лонгитудиналног типа.² Најчешће примере примене ових истраживања срећемо у педагогији и психологији, где се прате по-

¹ <http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=22638>, виђено 17. 06. 2016.

² Методолог др Џевад Термиз наводи следеће: „*Шта више, не постоји непосредна условљеност између обима и трајања истраживања у вријеме веома развијених техничких средстава. Оправдано је стога у ову групу критерија уврстити и одређене типове истраживања: (1) Лонгитудинална – која кроз одређени временски период прате одигравање одређеног процеса, те су нужно дугорочна; ... (4) Трансферзална – којима се снима стање и која, по природи ствари, морају бити релативно краткотрајна*”. Видети више: Џевад Термиз, Методологија друштвених наука, друго допуњено и проширено издање, Графит, Лукавац, 2009, стр. 46.

јаве и особине везане за развој и одрастање деце и омладине, као и бројни други социјални параметри, у дужем временском трајању, или као тренутни пресеци стања неке карактеристичне ситуације. Осим тога, ова врста истраживања је примењива и у другим областима у којима су као услов, начелно постављена два захтева: а) праћење развоја одређеног реалитета, у пуном обиму појаве, обавља се кроз дужи период времена и лонгитудинално се описује б) истраживање пресека неке појаве изводи се анализирањем и упоређивањем актуелних параметара појаве, која је у вези са наведеним континуитетом, односно, његов је саставни део и истраживање је тада трансферзално.

На сличан начин, и за истраживања у областима војних наука, првенствено стратегије и војне стратегије погодна је примена ова два типа истраживања. Трансферзална истраживања, која дају пресек, слику тренутног стања неке појаве у једном временском интервалу (опис неког догађаја од стратегијског значаја – оружани сукоб, терористички акт, битка већег обима и сл.), најчешћа су када се истраживања усредсређују на реалитете из војне стратегије који потичу из блиске прошлости. Поред тога, то могу бити и потребе за брзим анализама и подацима који дају информације за потребе дневних прегледа, анализа или војно-политичких процена (или се ради о једној изолованој појави из прошлости за коју постоји потреба накнадне анализе, проучавања и сагледавања).

Са друге стране, када се ради о истраживањима извесних законитости или особина појава у дугорочном трајању, које не мора бити временски ограничено, или је у питању истраживање о некој појави која је од утицаја на теорију војне стратегије или ратне вештине, а њено трајање и утицај се протеже кроз дужи временски период, онда се говори о лонгитудиналним истраживањима. Прецизније говорећи, трансферзалним истраживањима се добијају подаци о особинама неког реалитета, али са суженом генезом саме појаве, узроку њеног настанка, односно о томе, како и зашто нешто у извесном процесу започиње, како траје и када се и како трансформише или нестаје, док лонгитудинална дају комплетнију слику у дужем временском трајању.

ТРАНСФЕРЗАЛНА ИСТРАЖИВАЊА И ПРАКТИЧНЕ ПОУКЕ

Типичан пример у нашим условима могу бити војне операције посматране и проучаване кроз различите периоде времена. Тако се, као пример могу узети битни историјски репери који са аспекта војне стратегије имају одређену важност и значај.

Ако говоримо о развоју војне стратегије у првој половини 20. века онда се могу посматрати и проучавати следеће целине, на пример: 1) примена принципа војне стратегије и ратоводства у српско-турским ратовима, 2) развој српске војне мисли и војне стратегије и праксе у период од српско-турских ратова до балканских ратова, 3) ратна вештина и војна стратегија у Првом светском рату и 4) развој војне научне мисли, ратне вештине и војне стратегије и тактике после Првог светског рата.

У другој половини двадестог века, у значајно промењеним политичким и институционалним околностима по принципима лонгитудиналних истраживања, војна стратегија и развој ратне вештине могли би условно да се проучавају у следећим целинама: 1) војна мисао и војна стратегија од другог светског рата до грађанских ратова на простору СФРЈ, 2) војне стратегије и ратна вештина током грађанских ратова 1991-1995, 3) војна стратегија, ратна вештина и тактика током рата 1999. године, 4) војно-научна мисао, ратна вештина, војна стратегија, оператика и тактика од стварања Војске Србије до данас.

Комбинација лонгитудиналних и трансферзалних истраживања омогућава истовремено истраживање, проучавање и упоређивање више важних чинилаца садржаја предмета истраживања. Тако се, на пример, може пратити и истраживати једна или више појава везаних за оружану борбу. Војна стратегија има задатак да изучава услове у којима може доћи до отварања новог оружаног сукоба у којем ће једна земља према тим условима и проценама неминовно бити укључена. Иза тога, као задатак следи изучавање стратегијског развоја снага које ће у том евентуалном сукобу бити укључене. Подразумева се да стратегијски развој обухвата широки спектар главних и помоћних активности, планова, програма и краткорочних и дугорочних инвестиција и развоја наоружања и опреме, али и проверавање постављених модела у условима што приближнијим надолazeћим околностима.

Уз све наведено не треба изоставити изучавање логистике и материјалног и техничког обезбеђења будућих војних операција. Јер, како, још 1885. године каже Станојло Стокић, *„рат планирају и дипломата и војвода”*, а сврха таквог истраживања и приступа проблему јесте практична историјска поука која садржи универзалне законитости. Код истог аутора, из исте године, читамо и следеће: *„Пошто дакле треба бранити све прилазе у нашу земљу и сва основична места, то је јасно, да у првом реду за одбрану земље треба две линије градова: 1) затвори за осигурање прелаза и задржавање противника; и 2) слагалишни (деповски) градови за осигурање основичких места... Даље, градови су једини кадри да разбијену војску прихвате и да је сачувају од савршеног пораза. А пошто се војска у битки сједињава и велика је, то је јасно, да у позадности треба да има довољно великих градова, који се зову градски логори, ако су стално утврђени, а утврђени логори, ако су привремено утврђени”*.³

На наведени начин једну исту појаву или значајни период војне историје, можемо да посматрамо лонгитудинално или трансферзално у односу на временски обухват који је дефинисан кроз операционо одређење предмета истраживања у делу који се односи на временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања. Горе поменути осврт на дело Станојла Стокића који говори о значају правилне припреме и важности утврђених градова, на готово идентичан начин налазимо у неким савременим списима који говоре

³ Станојло Стокић, *Рат и ратовање* (репринт издање), Војноиздавачки завод, Београд, 2004, Други одељак Стратегија, стр. 21.

о актуелним дешавањима наше скорашње историје. Нешто више од једног века у односу на Станојла Стокића, амерички генерал Весли К. Кларк, командант НАТО снага које су 1999. године извршиле противправну агресију на Србију, пише овако: „Према једној школи мишљења, требало је ићи право на Београд. Географски, Београд је био Милошевићев центар гравитације. Пошто је то ионако крајњи циљ, резоновало се зашто само да заузимамо Косово као привремену циљ. Терен је бољи, а када би се борбе тамо водиле, избегло би се да се Срби повуку у планине на југу Србије и да воде устаничку борбу”!⁴

Анализирајући више примера из напред наведених монографија, може се доћи до закључка да у планирању ратних операција, значајни примери из историје ратне вештине могу у великој мери да помогну планерима да боље разумеју тактичке и стратегијске изазове, а истраживачима да схвате целокупан ток војне мисли, без обзира о којој временској дистанци се ради и о чијој школи ратовања је реч, Али, коришћење искустава из прошлости у обликовању и изградњи војне теорије и праксе, како наводи Радован Радиновић, вишеструко је ограничено. Као прво, ни један рат се није водио према начелима прошлих ратова, што озбиљно доводи у питање могућност директног коришћења искустава, а поред тога, постоји могућност намерног искривљавања истине о догађајима, што још више умањује могућности њиховог практичног коришћења.⁵

Управо ова констатација указује на потребу коришћења комбинације трансферзалних и лонгитудиналних истраживања. Сваки рат као велики историјски и друштвени догађај, треба да се изучава одвојено од претходног, јер се разликују и по карактеру услова и по особинама учесника и врсти употребљених средстава, а цео ток историје оружане борбе једног народа, на пример, схватиће се кроз истраживање лонгитудиналног типа које ће повезати искуства и закључке о карактеристикама и условима појединачних сукоба.

Пример доброг класичног војног образовања наших официра треба да представља и интересовање за дела истакнутих српских војсковођа и војних мислилаца. Незаобилазно штиво у том смислу представља *Стратегија* Живојина Мишића настала на самом почетку двадесетог века. У делу у којем говори о *Утицају правилне идеје и утицају правилног избора операцијског правца на општи ток операција*, тадашњи ђенералштабни пуковник Мишић каже: „Основном идејом операција како с погледом на циљ тако и с погледом на правац дејства, одређује се операцијски правац у смислу офанзивног дејства. Операцијским правцем изражава се основа целокупне стратегијске операције; ова операција опет није ништа друго до укупно и смишљено развијање основне идеје проведене кроз ове ратне мена (кретање, борба и становање), јер се из тих мена управо и састоји стратегијска операција. Према овоме, у правилном избору циља операције и у правилном изабратом правцу развоја

⁴ Весли К. Кларк, Модерно ратовање, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 317.

⁵ Радован Радиновић, Метода ратне вештине, Војноиздавачки завод, Београд, 1983, стр. 203.

операције (*операцијског правца*) огледа се ђенијалност и способност војсковође. Све остало је више или мање ствар технике.”⁶

И овде се види јасно и недвосмислено да се велики и талентовани војсковођа бави стратегијским питањима. Само циљеви и правци, њихово показивање и трасирање примерени су доносиоцима одлука на највишем нивоу. Остало, што је ствар технике, како закључујемо из целог овог списка, припада тактичким нивоима. Ова законитост у теорији војне стратегије врло често јесте доминантан принцип који наука истиче, док тзв. здраворазумско промишљање, засновано на инстинкту и личном осећају за исправно, често оповргава научно проверене постулате и неминовно води га погрешкама.

КОМБИНАЦИЈА ТРАНСФЕРЗАЛНИХ И ЛОНГИТУДИНАЛНИХ ИСТРАЖИВАЊА

Али, ако се осврнемо на неке друге списе из војне стратегије и ратне вештине, онда ћемо по принципу трансферзалних истраживања доћи до неких нових сазнања која могу и из другог угла да осветле траг који у неком времену оставља извесни догађај, или остаје иза истакнутог појединца.

Узмемо ли на овом месту за пример операције Аустроугарске, Немачке и Бугарске против Србије 1915. године, наилазимо на два могућа приступа истраживању. Као прво, лонгитудиналним принципом, могуће је посматрати ставове истраживача и аутора од првих публикованих расправа, анализа и осврта, од почетка двадесетог века па до данашњих дана када је обележена стогодишњица од Великог рата. Паралелно са тим, могуће је проучавати рат Србије са Аустроугарском, Немачком и Бугарском кроз документа званичне кореспонденције и службене преписке, како домаће тако и иностране, сачуване у архивима наведених или неких трећих земаља. Коначно, уз помоћ претходног научног и другог сазнања о предмету истраживања, садржаног у научним радовима у поменутом временском интервалу, као и уз помоћ поменутих докумената и других материјалних извора везаних за исти период, лонгитудинално се може истраживати цели ток услова, мотива и разлога за избијање рата, цело трајање рата као јединствене појаве, затим услови, мотиви и разлози за прекид сукоба и коначно сагледавање последица и ефеката које је наведена друштвена појава изазвала.

У том циљу ваља изучити спис још једног генералштабног пуковника, касније члана Српске академија наука и уметности Живка Павловића. Његово дело *Рат Србије са Аустро-угарском, Немачком и Бугарском 1915. године* представља типичан пример стручног списка ученог војника који је своја теоријска знања проверавао непосредно, описујући до детаља практичне поступке команди, штабова и јединица у конкретним борбеним дејствима. Трансферзално истраживање захтевало би појединачно истраживање група

⁶ Живојин Мишић, *Стратегија* (репринт издање), Војноиздавачки и новински центар, Београд 1993, стр. 196.

докумената и материјалних остатака који се односе на одређене догађаје из рата 1915. године, проучавање до сада публиковане научне и стручне литературе, чланака, расправа, студија и сл., које говоре о извесним деловима посматране појаве за које постоји извесна парцијална заинтересованост, или, проучавање појединих значајних догађаја или деловања појединца на основу претходно набројаних докумената, остатака или литературе, али тако да се појава не третира у својој укупности него у издвојеним заокруженим целинама.

У наведеној студији, пажњу читаоцу и истраживачу привлаче делови који хронолошки и синхронизовано објашњавају потезе и одлуке команди и штабова са акцијама јединица у директном додиру са непријатељем. Проучавањем појединих операција из овог списка, по принципу трансферзалних истраживања, стиче се комплетна и жива слика рада српске Врховне команде, потчињених команди и јединица, али, што је посебно значајно, могу да се претпоставе и симулирају и потези непријатељских команди на основу поступака у маневру и ватри противникових јединица на терену.

Тако на самом почетку студије, тадашњи помоћник начелника Штаба Врховне команде, генералштабни пуковник Живко Павловић сумира значај и величину Колубарске битке, али и даје реалну процену могућих поступака које је Врховна команда предузимала или могла да предузме до отпочињања нове офанзиве: „*За време затишја у операцијама после битке на Колубари, Врховна команда, поред комплетовања војске и њене спреме за будући догађај, предузела је потребне мере за утврђивање наших фронтова према непријатељу. Нарочито су биле јако утврђене тачке: Обреновац, Београд, Смедерево и Пожаревац. На простору између Мораве и Колубаре, сем Београда, Смедерева и Пожареваца, било је утврђено још неколико линија у позадини.*”⁷

Овај део очигледно указује на размишљање српске Врховне команде о вероватном правцу главног напада непријатеља у офанзиви која се припремала и где се изнова уочава размишљање о значају утврђивања градова. Ипак, остављајући по страни опис опште ситуације, и ток припрема за напад немачко-аустријских снага из Баната и улазак Бугарске у рат, истраживач може да пређе на проучавање појединих операција након њиховог отпочињања у јесен 1915. године, према структури погодној за праћење и по прецизно описаним детаљима: а) Рад врховне команде, б) Рад Команде I армије, в) Рад команданата трупа, г) Рад непријатеља према I армији.

Тако се у глави IV, Живко Павловић детаљно бави поглављем које носи назив *Повлачење I армије од Краљева, долином Ибра ка Рашкој, Митровици, Косову пољу*. Након проучавања директива, наређења, смерница, поступака јединица и команди, нарочито интересантно истраживачима могу да буду коментари пуковника Павловића када су у питању одлуке и наређења команданта I армије војводе Живојина Мишића.⁸ Истраживачу који по први пут

⁷ Живко Г. Павловић, Рат Србије са Аустро-угарском, Немачком и Бугарском 1915. године, Научно дело, Београд, 1968, стр. 4.

⁸ Задатак I армије био је заштита граничног фронта: Обреновац – Шабац – Дрина до Вишеграда.

проучава овај спис на први поглед изгледа невероватно на који начин један генералштабни пуковник пише о српском војводи, јунаку са Колубаре, команданту I српске армије и то у званичном Дневнику Врховне команде. Ево једног примера: „Непојмљиво је да, када је непријатељ заузео Горњи Дубац и Борову страну и тиме озбиљно загрозио левом боку и позадини I армије, командант I армије не увиђа опасност која му непосредно грози, него се са целом армијом још налази на линији која брани северни улаз у Ибарску клисуру. Сем тога командант I армије не предвиђа могућу непријатељску акцију од Ивањице преко Велике ливаде у долину р. Студенице правцем ка Ушћу. Какав би његов положај тада био?! Он се довољно не стара да парира дејство ни тактичког обилазак од Г. Дупца и Борове стране, а о могућном непријатељском стратегијском маневру (обухвату) од стране Ивањице у долину р. Студенице и даље ка Ушћу, он и не сања. Капитална погрешка.”

Размислимо ли подробније и слојевитије о претходно описаној ситуацији, можемо доћи до закључка о професионалности и оспособљености официра онога доба и њиховим ставовима и уверењима који почивају на личном самопоуздању и одличном познавању ратне вештине и војне стратегије. Периодично временско праћење омогућава извођење закључака о узрочно-последичним односима међу различитим варијаблама, односно утицајима и подстицајима таквог понашања. На основу познавања узрока понашања могуће је и развијање теорије о кретањима и трансформацијама које могу да индикују будуће принципе војне стратегије што представља могућу практичну корист од ове врсте истраживања. У трансферзалним истраживањима приоритетно се прикупљају подаци о карактеристичном стању одређене појаве, на пример, ток припреме, трајања и окончања неке војне операције. При томе се могу посматрати узрочно-последичне активности од принципа планирања борбених активности и логистике до извршења операције и пратити однос повезаних варијабли, које и производе извесно промене у војној стратегији, као што су увођење нових врста наоружања, неки облици маневра и употребе јединица, значај посебних снага и паравојних формација, понашање и одлуке истакнутих појединаца, итд.

ВОЈНА СТРАТЕГИЈА КРОЗ ДЕЦЕНИЈЕ – ПИТАЊА И ПРЕИСПИТИВАЊА

Лонгитудиналним истраживањима такође се могу извести закључци о трансферу идеја, принципа и оријентација са једног модела војног организовања на други. У том смислу није тешко препознати и трансформацију војне стратегије и доктрина. Наиме, пре и током Првог светског рата доминирале су старе школе војног ратовања какве су пруска и француска, па и руска школа, при чему су се српска војна мисао и расправе о стратегији и тактици угледале управо на ове школе. У другој половини двадесетог века очигледан је трансфер совјетске војне теорије и праксе, са елементима марксистичко-ле-

њинистичког учења које је подразумевало истакнуто мешање политичког фактора и често по значају надмашавало умеће војног ратоводства.

Можда је управо због тога, током грађанских ратова на територији бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије војна стратегија доживела конфузију и колапс. Војни команданти из некадашње јединствене Југословенске Народне Армије, постали су истакнути представници националних политичких ентитета. Општенародна одбрана се преобразила у општу одбрану националистичких идеја и циљева, при чему су на дужност војних команданата и вођа често долазили вође паравојних и параполицијских формација. У таквим околностима војне и полицијске операције имале су карактер општег оружаног метежа са безброј локалних војних стратегија и доктрина.

Коначно, након рата 1999. године и краткотрајног концепцијског тумарања, првенствено из разлога политичких заокрета долази до новог трансфера теорије и праксе, и то НАТО принципа интероперабилности и стандардизације, иако су тактичка правила и принципи употребе јединица остали из старе школе. То је изазвало нову смисаону конфузију која је, само привидно, трансформисана у нове концепцијске приступе, очигледно неуподобљене духу пређашњег искуства и идеолошког опредељења.

И заиста, ако погледамо расправе и научне радове неких истакнутих мислилаца из различитих периода неопходно је добро анализирати време и околности у којима су одређене идеје пласиране и научне расправе стваране. Тако је данас тешко објаснити изразито наглашавану улогу марксистичког схватања оружане борбе, посебно из разлога што се не може говорити о било каквом континуитету који може имати упориште у данашњим концепцијама. Осврнемо ли се, на пример, на поменути монографију *Метода ратне вештине* (1983), Радована Радиновића, видећемо једно суштинско научно дело које је у највећој мери задржало примарне научне узансе, док је у занемарљивом, али приметном обиму, такође ослоњено и на имагинарне и данас несхватљиве тврдње, као што је она да се: „*изузетно снажан импулс развоју војнонаучне мисли код нас догодио када је Јосип Броз Тито промовисан у доктора војних наука*”. Тако он даље каже: „*Везивање доктората војних наука, као највишег научног степена који појединац може достићи на свом развојном путу у научном раду, за име и дело друга Тита – првог војника наше револуције – дало је докторату војних наука изузетну озбиљност и високи углед*”.⁹

Погледамо ли за трен на неке иностране ауторе које смо током низа деценија убрајали у домаће, такође можемо изводити закључке који имају практичну употребну вредност у данашњем времену. Тако је совјетски теоретичар војне стратегије, маршал Василиј Данилович Соколовски, говорио да садржај војне стратегије није непроменљив. Ако се у одређеном временском периоду, без обзира на трајање тог периода, предмет стратегијске пажње мења, тј. ако долази до промена услова, у смислу промене државне политике, измена усло-

⁹ Радован Радиновић, *Метода ратне вештине*, Војноиздавачки завод, Београд, 1983, стр. 10.

ва који се односе на материјалне и моралне могућности једног државног колектива, односно, ако се мењају снаге и средства, било да јачају или слабе, неминовно ће доћи и до промене садржаја војне стратегије.¹⁰ Још почетком шездесетих година 20. века он је запазио да ће војна стратегија у условима савременог рата постати стратегија дубоких ракетно-нуклеарних удара усклађених са дејствима свих видова оружаних снага, у циљу једновременог тучења и уништавања економског потенцијала и оружаних снага на читавој дубини територије противника, ради постизања циљева рата у кратким роковима.¹¹

На сличну тему, почетком прве деценије 21. века, раније поменути амерички генерал Кларк, који је планирао и предводио ваздушну кампању против Србије, пише овако: „Ипак, треба да будемо опрезни када хвалимо ваздушну операцију на Косову као образац за будуће успехе, јер она је показала и границе ваздушне моћи, чак и високотехнолошке ваздушне моћи, као независног војног инструментта. на тај начин ваздушна кампања дала је јасна упозорења о смеру једног дела војне мисли у САД. Сувише много смо се уздали у прозирни ваздух, чисто земљиште наших терена за обуку у америчкој пустињи. То нам је дало прецизни ударац и летелице које су летеле на великим висинама без људске посаде, што је неке навело на мудру помисао да можемо сазнати све о било којих двеста квадратних километара и да то чинећи можемо управљати исходом битке уз минимални ризик и уз централну контролу, све то с две паметне особе које ће упутити кључне позиве. Не још”.¹²

Из наведених примера се може закључити да лонгитудинално истраживање подразумева понављано посматрање и анализу (и нека мерења) на истим предметима истраживања, или предметима истраживања истог типа и карактера који су узорковани из популације којој та појава и предмет припадају, што су у наведеним случајевима били одломци из монографија непосредних сведока извесних догађаја. Циљ је истражити почетак, ток развоја, трајање и карактеристике понашања појаве или групе појава (кохорте) у различитим временским периодама, односно, настанак, деловање и нестанак појаве али у укупности њених карактеристика и са описом понашања и активности субјеката везаних и упућених на ту појаву. Ова врста истраживања, као што је показано, користи се и за проучавање односа и компарацију ранијих и каснијих догађаја у којима су субјекти (актери) били присутни, њихових ставова, размишљања, исказа и одлука, као и њиховог утицаја на друге појединачне субјекте или целу популацију. Осим наведених целина, лонгитудинална истраживања могу да се фокусирају и на праћење појединачних догађаја и процеса или понашања кључних актера кроз временске пресеке и описе варијабли тог понашања, али се, неминовно, највећа научна и стручна корист остварује када се анализирају ставови и искуства непосредних виновника значајних догађаја из војне праксе која је сте основа теорији војне стратегије као научне дисциплине.

¹⁰ Соколовски, Војна стратегија, ВИЗ Београд, 1965, стр. 22.

¹¹ Исто, стр. 27.

¹² Весли К. Кларк, Исто, стр. 466.

ЗАКЉУЧАК

Разумевање узрока настанка неке појаве у ратној вештини има велику практичну употребну вредност за војну стратегију као научну дисциплину. На тај начин истовремено се стиче знање о карактеристикама и друштвеној атмосфери једног периода времена, о еволуцији војне мисли и праксе ратне вештине, о појединачним особинама актера неког значајног догађаја, о намерама и тенденцијама теоретичара војне стратегије и ефектима њиховог деловања, а самим тим и о читавом друштву у једном посматраном периоду времена.

Неки значајни догађаји из прошлости могу се анализирати кроз дневничке белешке или мемоаре истакнутих војсковођа и команданата и претежно се користе као примарни извор података који се најчешће прикупљају методом анализе (садржаја) докумената. Међутим, присутна је и пракса коришћења докумената службене кореспонденције, као и метода посматрања, са општом намером да се избегну методолошки недостаци везани за репрезентативност узорка, истинитост и поузданост, што је и главна дилема када су у питању аутобиографски документи.

Такође, трансферзална истраживања која се понављају на деловима субјекта у предмету истраживања, могу остварити и ефекат и резултат лонгитудиналног истраживања. Али, како се код трансферзалних истраживања ради о временском пресеку, управо је највећи изазов препознати, описати и дефинисати оне новине које могу постати део теорије војне стратегије, односно, које се на научан и систематски начин могу кроз принципе верификације уводити као нова и значајна достигнућа. У том смислу, трансферзална истраживања откривају постојање извесних законитости које су потврђене у пракси и које су на низу поновљених случајева довеле до истоветних закључака.

Са друге стране, код лонгитудиналних истраживања може да се покаже да ли се исте појаве на исти начин манифестују и онда када не постоје честе промене спољашњих утицаја. Тиме се показује да је код лонгитудиналних истраживања могуће поузданије процењивати утицаје карактеристичних варијабли, јер се у више одвојених временских периода региструју стварне промене и дефинишу њихови узроци и последице.

Закључак је, да би се најпоузданији резултати могли постићи комбинацијом трансферзалних и лонгитудиналних истраживања. Лонгитудинална истраживања представљају смисаоно и смислено повезана трансферзална истраживања у којима компарација и синхронизација догађаја на временској линији основно повезујуће средство, али и главни алат лонгитудиналних истраживања. У том смислу, проучавање повезаности карактеристичних одредница једне појаве у више одвојених посматрања омогућава предвиђање трендова развоја војне стратегије, а самим тим и војних доктрина и правила употребе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Весли К. Кларк, Модерно ратовање, Самиздат Б92, Београд, 2003.
2. Живко Г. Павловић, Рат Србије са Аустро-угарском, Немачком и Бугарском 1915. године, Научно дело, Београд, 1968.
3. Живојин Мишић, Стратегија, (репринт издање), Војноиздавачки и новински центар, Београд 1993.
4. Митар Ковач, Божидар Форца, Историја ратне вештине (Период 1920-2000), Војноиздавачки завод, Београд, 2000.
5. Радован Радиновић, Метода ратне вештине, Војноиздавачки завод, Београд, 1983.
6. В. Д. Соколовски, Војна стратегија, Војноиздавачки завод, Београд, 1965.
7. Станојло Стокић, Рат и ратовање, (репринт издање), Војноиздавачки завод, Београд, 2004.
8. Џевад Термиз, Методологија друштвених наука, друго допуњено и проширено издање, Графит, Лукавац, 2009.

TRANSVERSAL AND LONGITUDINAL MILITARY STRATEGY RESEARCH – OLD AND NEW EXPERIENCE FROM SERBIA

Colonel Mag. Milivoje Pajovic *

Serbian Armed Forces, General Staff – Peacekeeping Operations Center

Abstract: This paper presents the possibility of studying military strategy through transversal and longitudinal research. Since history of civilization is more the history of war, combat and defense, and less the history of peace, there is a constant need to look back in the past and study experience and its implementation into modern defense and security concepts. Military strategy as a concept is connected to wartime skills, and in normative categorization it considers strategy of defending a group organized in some form of state. Using examples from the Serbian past, starting from Balkan wars and the First World War, through civil wars on the territory of SFR Yugoslavia, all the way to NATO aggression, by applying transversal principles, it is possible to analyze and study individual significant events from close and distant past that influence or can influence the development of strategy and military strategy. On the other hand, by applying principles of longitudinal research, one can follow the development of wartime skills thinking in the history and tradition of Serbian military organization, but also compare it to practical experience acquired in previously mentioned wars and conflicts. In that sense, this paper opens numerous questions of the need, possibility and significance of studying and comparing theoretical and practical experiences from the Serbian military history, in order to improve strategic thinking and defense theory and practice, but also the culture of reminding of significant moments from the national history.

Key words: military strategy, transversal research, longitudinal research, wartime skills, military history.

* milpajovic@gmail.com